Renata Grzywacz, Dominik Grzywacz

Rola kościoła w kształtowaniu kultury fizycznej młodzieży

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 17/2, 255-262

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

Saeculum Christianum
17 (2010) nr 2

RENATA GRZYWACZ, DOMINIK GRZYWACZ

ROLA KOŚCIOŁA W KSZTAŁTOWANIU KULTURY FIZYCZNEJ MŁODZIEŻY

Pojęcie „kultura fizyczna" należy do kluczowych słów XX w. Kultura fizyczna ma charakter aktywistyczny i podmiotowy, głosząc apoteozę i rozwój życia, przyjmując pozycję tradycjonalistyczną, pasywistyczną i przedmiotową. Jest ona częścią kultury w najszerszym sensie, przedmiotem swym czyniąc problematykę cielesności – zagrożonej lub zdeprecjonowanej cywilizacyjnym zwrotem ku duchowości. Domaga się dostrojenia ciała do poziomu psychiki, z zamiarem odtworzenia harmonii psychofizycznej. W kulturze fizycznej dominuje motyw readaptacji antropologicznej, a środkiem do celu jest wolność ruchu, stymulowana sportowym, rywalizacyjnym ładem normatywnym.

Kultura fizyczna wyrosła z antydualizmu XIX i XX wieku, ewolucjonizmu, agresywizmu dialektycznego, umiarkowanego determinizmu, organicyzmu i myślenia systemowego. Szczególną rolę odegrały nowoczesne nauki humanistyczne, w tym aksjologiczny przełom w filozofii[1].

Z. Drozdowski definiuje pojęcie „kultury fizycznej" jako zespół biologicznych, społecznych i organizacyjnych oddziaływań i poczynań ukierunkowanych na wykorzystanie różnych form aktywności ruchowej człowieka dla uzyskania określonych efektów w działalności zawodowej (optymalizacji różnych czynności produkcyjnych), w uzyskaniu wyników sportowych, dla usprawnienia ruchowego, a także dla uzyskania określonych reakcji życiowych organizmu w procesie odnowy biologicznych sił i twórczych zdolności człowieka[2].

Dziedzina, która nosi nazwę „nauki o kulturze fizycznej", wyodrębniła się z przyrodoznawstwa i wiedzy humanistycznej, stymulowana przyspieszonym w XX stuleciu rozwojem obszaru praktyki społecznej, takich jak szkolne wy-

[1] *Nauki o Kulturze Fizycznej wobec wyzwań współczesnej cywilizacji (abstrakty).* Katowice 1995, s. 5.

[2] Z. D r o z d o w s k i, *Biologiczne wartości kultury fizycznej. II Kongres Naukowy Kultury Fizycznej. Materiały i dokumenty.* Warszawa 1987, s. 90-98.

chowanie fizyczne, sport, ruch rekreacyjno-turystyczny, powszechna służba wojskowa oraz rehabilitacja zdrowotna[3].

Charakter nauk jest polidyscyplinarny, ponieważ ich przedmiotem zainteresowań jest człowiek, rozpatrywany w dwóch relacjach:

1. Siły natury – organizm ludzki (zdrowie, wydolność fizyczna, sprawność ruchowa – czemu służy biologiczny aspekt omawianych nauk).
2. Siły społeczne – osobowość człowieka (wychowanie, kształtowanie zdrowego stylu życia i pożądanego obyczaju – służy czynnik humanistyczny)[4].

Nauki kultury fizycznej stanowią samodzielną dyscyplinę naukową, mającą:

1. Własny obszar badań ludzkiej aktywności ruchowej (antropomotoryka, motoryczność człowieka), przejawiającej się w różnych aspektach życia codziennego, w działalności zawodowej, leczniczej, rekreacyjnej, itp.
2. Własne i adoptowanie z innych dziedzin techniki i metody badawcze.
3. Zorganizowany system naukowych badań w postaci zespołów uczelnianych i pozauczelnianych, związanych bezpośrednio z kulturą fizyczną, wspomagany własnymi wydawnictwami naukowymi[5].

Kultura fizyczna to ogół zachowań, które przebiegają według przyjętych w danym środowisku społecznym reguł i norm postępowania, mają na celu głównie dbałość o zdrowie człowieka, o poprawę jego postawy, prawidłowy rozwój psychofizyczny, a w szczególności o poprawę sprawności ruchowej i takich cech jak koordynacja, wydolność, wytrzymałość, zwinność, gibkość, moc czy siła[6]. Kulturę fizyczną tworzą: wychowanie fizyczne, sport, rekreacja fizyczna, rehabilitacja ruchowa oraz turystyka. Ogólnie mówiąc kultura fizyczna obok materialnej i duchowej, jest częścią składową kultury społeczeństwa, która ma za zadanie kształtować rozwój fizyczny każdego człowieka, czyli jego fizycznych uzdolnień. Jest to świadoma postawa człowieka wobec własnego ciała i jego potrzeb oraz troska o sprawność i zdrowie.

Kultura fizyczna jako źródło wartości edukacyjnych była przedmiotem zainteresowania już w czasach starożytnych. Starożytni Grecy przywiązywali dużą uwagę do ćwiczeń fizycznych i uprawiania sportu. Wychowanie fizyczne i współzawodnictwo sportowe były integralną częścią wychowania dzieci i młodzieży. Mężczyźni uprawiali sport w ośrodku sportowym, który składał się z sal do ćwiczeń, boiska do ćwiczeń, bieżni, a także łaźni. Wszechstronny rozwój sił fizycznych i duchowych stanowił główny kanon wychowania mło-

---

[3] *Stan nauk o kulturze fizycznej*. „Wychowanie Fizyczne i Sport" 1995, nr 1, s. 3-15.

[4] *Nauki o Kulturze Fizycznej*…, s. 11.

[5] „Rocznik Historii Prasy Polskiej". T. 4: 2001, z. 2, s. 174-175.

[6] www.wikipedia.org/wiki/Kultura_fizyczna.

dzieży ateńskiej[7]. Pozytywnie na kulturę fizyczną w tamtych czasach nastawieni byli najwybitniejsi przedstawiciele ówczesnej epoki, m.in. Platon i Arystoteles. Sprzyjającą kulturze fizycznej aurę w starożytnej Grecji kształtowały wzory homeryckich herosów – z jednej strony i z drugiej strony igrzyska, z ich emocjonalnym i powszechnym rezonansem społecznym[8]. Kultura fizyczna była w starożytnej Grecji i Rzymie ważną dziedziną życia, charakteryzującą się dużymi walorami wychowawczymi w wartościach higienicznych, moralnych i estetycznych. Znaczenie wartości wychowania fizycznego i sportu z tamtych czasów doprowadziło do ukształtowania się wzorca stylu życia wielu osób.

Aktywność fizyczna człowieka była pozytywnie oceniana przez pierwszych chrześcijan[9]. Kultura fizyczna w średniowieczu stanowiła trwały element życia codziennego powoli, lecz systematycznie zaczęła wyzwalać się spod rygorów ascezy[10]. Kościół katolicki akceptował wyczyny rycerskie, jeśli były one zgodne z wartościami etyki chrześcijańskiej. Swoje poglądy na temat aktywności fizycznej człowieka wyrażał św. Tomasz z Akwinu, twierdząc, iż jest ona cnotą i sztuka. Według jego poglądów różne gry i zabawy ruchowe wzmacniały dobrą sprawność fizyczną i duchową. Sprawność fizyczną pochwalał również papież Pius II, który w swym dziele „O wychowaniu dzieci", uważał, iż wszelkie ćwiczenia fizyczne, gra w piłkę, zabawy o charakterze rekreacyjnym to dobry sposób spędzania czasu wolnego. Również znany reformator Marcin Luter popierał wszelkie gry, np. w kręgle, zapasy, taniec. Dla niego ćwiczenia fizyczne służyły pracowitości, dyscyplinie przykładaniu się do obowiązków.

Antyczne ideały wychowawcze były kontynuowane w epoce Odrodzenia, będąc ważnym elementem życia człowieka. W Polsce w okresie Odrodzenia, podobnie jak w wielu innych krajach europejskich, wzrosło zainteresowanie wychowaniem fizycznym. Rolę i znaczenie wychowania fizycznego w wychowaniu i kształtowaniu zdrowia młodzieży podkreślali w swych wypowiedział najwybitniejsi przedstawiciele polskiego Renesansu – Andrzej Frycz Modrzewski, Mikołaj Rej, Łukasz Górnicki, Jan Kochanowski. Wskazywali

---

[7] A. D ą b r o w s k i, *Pozaszkolna kultura fizyczna młodzieży-rzeczywistość a potrzeby i oczekiwania*. Warszawa 1997, s. 7.

[8] A. D ą b r o w s k i, *Pozaszkolna kultura szkolna…,* s. 7.

[9] M. P o n c z e k, *Kultura fizyczna w dokumentach papieskich i Episkopatu Polski w pierwszym dziesięcioleciu III Rzeczypospolitej 1989-1999: przypisy i komentarz historyczny oraz dobór dokumentów.* Częstochowa 2003, s. 51.

[10] T e n ż e, *Kultura fizyczna w polskich katolickich organizacjach młodzieżowych II Rzeczypospolitej*. Katowice 1997, s.13-27.

oni na walory zdrowotne, wychowawcze i utylitarne kultury fizycznej, podkreślali związki z wychowaniem moralnym i umysłowym[11].

W odrodzeniu dużą rolę w rozwoju kultury fizycznej odegrali również jezuici, którzy zakładali szkoły. W programie nauczania w tych szkołach kładziono duży nacisk na wychowanie fizyczne, poprzez pływanie, szermierkę, jazdę konną, taniec, muzykę i gimnastykę. W późniejszym czasie do rozwoju kultury fizycznej przyczynił się zakon pijarów, głównie w Polsce.

Drugim wielkim przełomem w doktrynie społecznej Kościoła Katolickiego było nauczanie społeczne papieża Leona XIII, zwłaszcza encyklika *Rerum novarum* z 1891 roku[12]. Również jego następcy byli pozytywnie nastawieni do kultury fizycznej, tj. papież Pius XI, który w młodości był alpinistą, następnie papież Pius XII. Z kolei Jan XXIII i Paweł VI przejawiali pozytywny stosunek do sportu. Poszczególni papieże sprzyjali podejmowaniu działań na rzecz jego rozwoju m.in. przez tworzenie chrześcijańskich organizacji sportowych. Takie organizacje powstały w wielu krajach, także w Polsce. Powstanie i rozwój tych organizacji w naszym kraju było możliwe w następstwie transformacji systemowej w Polsce po roku 1989. Te chrześcijańskie organizacje sportowe akceptowały rozwój sportu wyczynowego oraz systemu współzawodnictwa sportowego przy zachowaniu zdrowych reguł rywalizacji sportowej.

W działalności chrześcijańskich organizacji sportowych główne znaczenie posiadały zagadnienia natury antropologicznej i etycznej. Organizacje te odgrywały dużą rolę odgrywały też stowarzyszenia sportowe prowadzące pracę sportowo-wychowawczą, kierując się przy tym zasadami chrześcijańskiej antropologii i etyki.

Kościół uznaje pozytywną postać sportu jako możliwą do osiągnięcia. Kościół uważa ciało ludzkie za arcydzieło stworzenia w porządku materialnym i niestrudzenie poleca podnoszenie wartości tego wspaniałego narzędzia przez odpowiednie wychowanie fizyczne, które z jednej strony pomaga uniknąć wypaczeń na tle kultu ciała, z drugiej zaś strony przysposabia je do wysiłku. Zdrowy, sprawny, silnie zbudowany organizm jest trudno osiągalnym choć dopuszczalnym celem. Kształtowanie takiego właśnie organizmu dowodzi, że nic wzniosłego ani pięknego nie można osiągnąć, bez pokonania ascetycznej drogi, która umacnia i hartuje nas, uzdalniając do osiągnięcia coraz to wyższych celów. Nie można osiągnąć bez szacunku dla życia ludzkiego, czyli bez stosowania medykamentów podejrzanych lub wręcz szkodliwych. Skupienie się na sprawności i wyglądzie ciała bywa zwykle rzeczą poprawną

[11] M. P o n c z e k, *Kultura fizyczna w polskich...*, s. 9.

[12] T e n ż e, *Kultura fizyczna w dokumentach*… s. 52.

i słuszną, o ile nie wkrada się motywacja narcyzmu, która ogłupia człowieka i wpycha go w pościg za mitem wiecznej młodości[13].

Aktywność sportowa realizowana na płaszczyźnie kościelnej może roztaczać coraz szersze kręgi, skutecznie uzupełniając katechizację i pracę formacyjną. Kiedyś niespotykane, a dziś nagminnie stosowanie włączanie sportowej zabawy czy nawet rywalizacji do kościelnych imprez ewangelizacyjnych potwierdza zasadę błogosławionego wzajemnego uzupełniania się form, dotychczas typowo religijnych z formami aktywności sportowej.

Takie wzajemne uzupełnianie i przenikanie zwiększa atrakcyjność religijnej posługi Kościołów, szczególnie wśród dzieci i młodzieży oraz ludzi sceptycznie nastawionych do instytucji Kościoła, stojących z dala od problemów duchowych. Choć nie jest to najważniejsze, to jednak znaczące imprezy sportu wyznaniowego, pozwalają Kościołowi zaistnieć medialnie w takich obszarach społeczno-politycznych, które wcześniej nie były dla nie osiągalne. Kościół, który potrafi docenić rolę sportu wśród swych wyznawców i organizacje ze sportem związane, jawi się jako społeczność mądra, także jako społeczność otwarta i atrakcyjna, chcąca kompleksowo oddziaływać na swych członków, w trosce o ciało, ducha i duszę.

Sport odegrał istotną rolę w życiu również naszego papieża Jana Pawła II. Kochał sport i znał się na nim doskonale, darząc świat sportu szczególnym sentymentem, ponieważ całe życie – od najmłodszych lat szkolnych, przez lata studiów i posługi duchowej, jak również w czasie pontyfikatu, uprawiał sport. W młodości, jeszcze w rodzinnych Wadowicach grał w piłkę nożną, próbował swoich sił w hokeju na lodzie, pływał na kajaku, przez całe życie jeździł na nartach, pływał, odbywał piesze górskie wędrówki.

Nigdy żaden papież nie poświęcał w swoim życiu i w swoich naukach tyle miejsca sportowi. Jan Paweł II był zwolennikiem rozwoju wychowania fizycznego, sportu powszechnego, rehabilitacji i rekreacji ruchowej oraz turystyki. Dla Niego kultura fizyczna była elementem zdrowego wypoczynku i rekreacji, a także zrównoważonym środkiem wychowawczym, czynnikiem pełnego rozwoju fizycznego i duchowego. Jan Paweł II był jednym z pierwszych papieży, dla którego kultura fizyczna, a przede wszystkim sport była tak ważnym i zarazem trwałym elementem chrześcijańskiego życia współczesnego. Zawsze bardzo podkreślał rolę edukacyjną sportu, widział jego walory w komunikacji ogólnoludzkiej, bronił wartości etycznych kultury fizycznej, a w szczególności wśród młodzieży.

Należy również zwrócić uwagę na fakt, iż równie ważne znaczenie w rozwoju kultury fizycznej miały *Listy Pasterskie Episkopatu Polski* np. *O zagrożeniach zdrowia i sportu* z 1991 r. i *O chrześcijańskich walorach turystk*" z 1995 r. Episkopat dostrzega wielką wartość sportu. Ten drugi list został pod-

[13] R. C z e k a l s k i, *Katecheza*. Płock 2001, s. 32.

pisany przez kardynałów, arcybiskupów i biskupów, którzy byli obecni na 275 Konferencji Episkopatu Polski w 1995 r. Autorzy zwracają uwagę na to, iż zdrowie i siły są darem bożym i dlatego trzeba o nie dbać i pamiętać o częstym odpoczynku na łonie natury. Poprzez regularny wysiłek fizyczny można hartować swoje wnętrze, stać się wytrwałym, cierpliwym, zdobyć ofiarność i odwagę, a wszystko to jest potrzebne w naszym codziennym życiu. W punkcie 3 analizowanego dokumentu zwraca się uwagę na to, że „[…] celem wyjazdu na wycieczkę nie może stać się jedynie osiągnięcie całkowitej swobody i wyłączne nastawienie na przyjemność; turystyka może stać się dla człowieka odnalezieniem zgubionego szlaku życia, o ile będzie świadomym poszukiwaniem głębszych wartości”[14]. List ten miał być inspiracją do odpowiedniego rozumowania chrześcijańskich walorów turystyki, a także głęboką refleksją dla młodego pokolenia.

W innym dokumencie w opinii na temat sportu wysuwają się założenia, że Kościół katolicki od samego swego istnienia był pozytywnie nastawiony do sportu. Odnalazł w nim sposób odpowiedniej rywalizacji i odpowiedniego dążenia do wyznaczonego celu.

Pozytywną opinię na temat sportu wysunął także Sobór Watykański II: „Niech wolny czas będzie użyty należycie do odprężenia duchowego, wzmocnienia zdrowia psychicznego i fizycznego, m.in. przez ćwiczenia i pokazy sportowe, które także w społeczeństwie przyczyniają się do utrzymania równowagi ducha, jak i do braterskich stosunków między ludźmi wszelkiego stanu, narodowości i różnych ras”[15].

Kościół katolicki od dawna otacza swa pasterską troska świat sportu. Przestrzega równocześnie przed jego komercjalizacją i absolutyzacją. W katechizmie Kościoła Katolickiego sport znalazł swoje miejsce wśród różnych wartości i celów gospodarczych, społecznych, kulturalnych, rozrywkowych, zawodowych i praktycznych. Kościół katolicki jest wierny zasadom, które są przeciwne nadmiernej i nienaturalnej w swej istocie komercjalizacji współczesnego sportu, będący głównym elementem kultury fizycznej. Kościół jest po stronie sportu, ale takiego, który służy wszechstronnemu rozwojowi człowieka we wszystkich sferach i płaszczyznach. Popiera sport, który wychowuje, jednoczy, sprawia przyjemność, radość, uczy patriotyzmu, a także wzmacnia przyjaźń i pokój między ludźmi na całym świecie, opowiada się za sportem, który rozwija potencjał duchowy i fizyczny człowieka. Uważa, że ludzie uprawiający sport nie powinni zapominać o praktyce religijnej. Sprzeciwia się natomiast sportowi, który niesie za sobą fałsz i oszustwa.

[14] M. P o n c z e k, *Kultura fizyczna w dokumentach papieskich* … s. 55.

[15] T a m ż e, s. 56.

Kościół nie tylko zajmuje pozytywne stanowisko względem sportu, ale także, przez duszpasterzy diecezjalnych i zakonnych, siostry zakonne i osoby świeckie, realizuje liczne zadania o charakterze sportowo-wychowawczym i sportowo-formacyjnym. Kościół kieruje swą propozycję sportową do wszystkich ludzi, do młodych (dziewcząt i chłopców), a zwłaszcza pochodzących z rodzin biednych, niewydolnych wychowawczo, często już patologicznych, ale także do osób niepełnosprawnych. W sporcie widzi nadzieję na poprawę postawy moralnej młodych. Wiadomo, iż dzięki sportowi wzrasta sprawność fizyczna i kształtują się liczne cechy charakteru człowieka, takie jak m.in. hart ducha, odwaga, wytrwałość czy zdolność przezwyciężania własnych słabości. Dlatego Kościół przypomina i zachęca animatorów sportu do czujności i dbałości o prawidłowy rozwój młodych ludzi. Dla kościoła sport jest formą aktywności fizycznej uprawianą w oparciu o pełne poszanowanie dla wszystkich obowiązujących zasad, a także stanowi ważny element wychowania zwłaszcza wśród młodzieży.

Podczas pielgrzymki do Polski w 1991 r. papież Jan Paweł II powiedział: „(…) cieszę się, że powstaje coraz więcej parafialnych klubów sportowych, które gromadzą młodzież i dzieci. Każdy rodzaj sportu niesie z sobą bogaty skarbiec wartości, które zawsze trzeba sobie uświadomić, aby móc je urzeczywistnić. Ćwiczenie uwagi, kształtowanie woli, wytrwałości, odpowiedzialności, znoszenie trudów i niewygód; duch wyrzeczenia i solidarności, wierność obowiązkom. To wszystko należy do cnót sportowych. Zachęcam Was młodych sportowców – abyście żyli zgodnie z wymaganiami tych wartości, abyście w życiu byli zawsze ludźmi prawymi, uczciwymi i zrównoważonymi”[16]. Papież kochał sport, a przede wszystkim kochał młodzież, dlatego starał się zawsze namawiać ich do uprawiania różnych form kultury fizycznej.

Jan Paweł II wyrażając się o sporcie mówił, że uprawianie sportu w duchu Ewangelii jest przygotowaniem do odważnego, uczciwego uczestniczenia w trudnych chwilach życia człowieka. Uważał też, że sport jest częścią życia człowieka, ale nie całym jego życiem i dlatego powinien łączyć się w procesie harmonijnego doskonalenia człowieka i pomagać mu dostrzegać najwyższe wartości.

W roku 2004 w Licheniu odbyło się Zebranie Plenarne Konferencji Episkopatu Polski, na którym kardynałowie, arcybiskupi i biskupi zachęcali do prawidłowego rozwoju kultury fizycznej. Kierowali się do wszystkich: dzieci, młodzieży, osób w średnim i starszym wieku, a także do niepełnosprawnych, aby podjęli wysiłek fizyczny w każdej formie. Swoje prośby składali na ręce władz ustawodawczych, administracji rządowej i samorządowej wszystkich szczebli, instytucji i szkół, aby kładli większy nacisk na rozwój kultury fizycznej młodzieży w trosce o zdrowie. Również prosili kapłanów,

[16] M. P o n c z e k, *Kultura fizyczna w dokumentach papieskich…,* s. 58.

zakonnice, nauczycieli i rodziców aby podjęli starania o poprawę kondycji fizycznej całego społeczeństwa.

* * *

Podsumowując, należy zwrócić uwagę na to, że rola kościoła w kształtowaniu kultury fizycznej młodzieży jest duża. Kościół trwale w wychowaniu młodzieży łączy walory duchowe i moralne. Duże znaczenie mają różne organizacje i stowarzyszenia chrześcijańskie. Kościół popiera wszelkie formy kultury fizycznej młodzieży w trosce o zdrowie. W sporcie widzi nadzieję na poprawę postawy moralnej młodych ludzi. Bo przecież dzięki sportowi wzrasta nasza sprawność fizyczna i kształtują się liczne cechy charakteru człowieka, takie jak m.in. hart ducha, odwaga, wytrwałość czy zdolność przezwyciężania własnych słabości w trudnych chwilach naszego życia. Kultura fizyczna stanowi w dzisiejszym społeczeństwie zasadniczą sferę kultury życia każdego człowieka. Wychowanie w kulturze fizycznej powinno być jedną z podstawowych dziedzin wychowania człowieka do życia społeczeństwie. Aktywność ruchowa powinna obejmować całe życie człowieka – od urodzenia, do ustania możliwości aktywności ruchowej. Dzięki niej osiąga się doby stan zdrowia (fizycznego i psychicznego) i samopoczucia, realizuje wiele osobistych potrzeb oraz zamiłowań, utrzymuje się dobra sprawność psychofizyczna (odnowa i zabezpieczenie sił i zdrowia), Kultura fizyczna wpływa także na ogólną kulturę jednostek i społeczeństwa, a w dużej mierze też określa samego człowieka i jego duchową sferę.

Role of the Church in physical culture creation among the youth
Summary

Physical culture means behaviors, chich are presented according to rulet norms and their aim is to protect human's health, improve his posture and correct his psychophisical development. In prezent socjety, physical culture describes each human's general cultural sphere of life. Education In phyysical culture should be one main Fields In raising human In life – society. Article describe role and meaning of catholic chuch In physical culture's creation among the youth. Mentioned meaning Has been increasing year after year. The chuch tries Ti join spirituals and moral aspects In raising Young generation. Christian organizations and societes are of big importance too. The church can see In sport the hope for improvement of moral posture among young society.

Transl. by Renata Grzywacz